

Inzultus a törvényhozásban Adalék a német politikai magatartáskultúrához

**Eged Alice
Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen**

A világ számos parlamentjében előfordult már, hogy a képviselők a politikai viták hevében bántalmazták egymást. Vannak olyan országok, ahol meglehetősen gyakran kerül sor erőszakos cselekedetekre. A képzeletbeli lista élmezőnyében Tajvan, Ukrajna és Dél-Korea található, de nem ritkán az olasz, az orosz, az indiai és a török képviselők is vehemens magatartást mutatnak. Videofelvételek örökítették meg az ukrán parlamenti tömegverekedéseket, a dél-koreai képviselők dzsúdó mérkőzéseit, az albán képviselőket, akik könnygáz bevetésével igyekeztek nyomatékosítani érveiket, vagy éppen a srí lankai törvényhozókat, akik chiliport szórtak egymás szemébe, ám hallhattunk arról is, hogy az egyik jordán képviselő a kalasnyikovját vitte magával a parlamentbe eldöntendő egy politikai vitát.

A német parlament munkáját szerencsére nem kísérik erőszakos jelenetek. Nem jellemző, hogy a képviselők politikai vitáikat fegyverrel, doronggal vagy pofozkodással nyomatékosítva vívják. 1950. március 10-én azonban a német törvényhozás alsóházában Wolfgang Hedler képviselőt néhány társa súlyosan bántalmazta.

A sértett politikus a Német Párt (Deutsche Partei, DP) színeiben 1949-ben Schleswig-Holstein tartomány pártlistájáról szerzett mandátumot, és pártja a CDU/CSU–FDP pártok koalíciós társa lett. A tehetős családban született fiú apja foglalkozását folytatva maga is a pénzügyi pályát választotta. 1932-ben lett az NSDAP tagja, bár ő maga azt állította, hogy csak 1934-től rendelkezett párttagkönyvvel, és egészen 1939 őszéig biztosítótársaságok és bankok vezető beosztású alkalmazottjaként dolgozott. A világháborúban a légierő főhadnagyaként a keleti fronton teljesített szolgálatot, ahol súlyosan megsérült és hadifogságba esett. 1945 októberében térhetett haza a Szovjetunióból, majd egy segélyszervezet munkatársaként tevékenykedett Rendsburgban, 1947-ben pedig belépett a frissen megalakult Német Pártba.

A DP regionális pártnak számított, mert képviselőjelölteket csak Alsó-Szászországban, Brémában, Észak-Rajna-Vesztfáliában és Hamburgban állított. Nacionalista programjukban szerepelt a keleti területek visszaszerzése, továbbá ellenezték az új nyugat-német állam Német Szövetségi Köztársaságként való megnevezését, helyette a Német Birodalom elnevezést tartották megfelelőnek. Elvetették a társadalmasítás minden formáját, és legádázabb ellenfeleiknek a szociáldemokratákat tartották (Schmollinger 1986: 1025–1111). A párt a vezetői között is megtűrte az egykori elkötelezett nemzetiszocialistákat és a náci bűnösök felelősségre vonását, így a nürnbergi büntetőpért is a szövetséges hatalmak bosszújának tekintették (Madloch 2000: 108). Bár bizonyos kérdésekben megtalálták a közös hangot a CDU/CSU jobbszárnyával, a kampány során keményen bírálták a majdani koalíciós társat, többek között zavaros kásaként jellemezve a CDU/CSU pártszövetséget (Görtemaker 2003: 82). A DP az 1949. augusztus 14-én tartott parlamenti választásokon 17 helyet szerzett, így Konrad Adenauer számára – jelentős ideológiai vitáik és személyes ellenszenve dacára – elfogadható partnernek tűnt, és a DP is késznek mutatkozott az együttműködésre.

Az Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland című hetilap kiadója, Karl Marx 1949 késő őszién már az új kormány felállása után Konrad Adenauer kezdeményezésére interjút készített a kancellárral. Adenauer a dolgozószobájában fogadta a szerkesztőt. A beszélgetés a lap november 25-ei számában jelent meg. A kancellár ezt az alkalmat arra

igyekezett kihasználni, hogy ismertesse a saját, valamint a kormány álláspontját az antiszemitizmus ügyében. Kijelentette, hogy az új kormány elutasítja az antiszemitizmust és a leghatározottabban fellép az emberi méltóság megsértésének bármilyen formájával szemben. Németországnak szüksége van a zsidókra, a zsidó szellemre, és nem hagyott kétséget a tekintetben, hogy a kormány továbbra is elkötelezett a valódi bűnösök megbüntetésében (Marx 1949: 1). Adenauer ígéretet tett arra is, hogy a Német Szövetségi Köztársaság megteremti az elkobzott zsidó vagyonok visszaszolgáltatásának jogi eszközeit, és gazdasági segítséget nyújt az új zsidó államnak, Izraelnek. Az interjú készítésének pillanataiban Adenauer még nem tudhatta, hogy hamarosan próbára teszik a szavait.

Egy Neumünster közeli településen, Einfeld városkában (Schleswig-Holstein 1970 óta Neumünster része) 1949. november 26-án Wolfgang Hedler lakossági fórumot tartott hozzávetőlegesen 300 ember részvételével. A politikus ezen a gyűlésen annak a véleményének adott hangot, hogy a háború elvesztéséért nem Németország okolható, a vereségért, a kialakult helyzetért, a fogságba került milliók nyomoráért a német ellenállási mozgalmat terheli a felelősség. Kifejtette továbbá, hogy a német politikusok a hitleri barbarizmus állandó felemlegetésével sok kárt okoztak a német népnek. Cinikus hangnemben emlegette az elpusztult zsidó honfitársait, megjegyezve, hogy megoszlanak arról a vélemények, vajon a koncentrációs táborokban gázzal történt elpusztításuk jó megoldás volt-e, vagy pedig meg lehetett volna tőlük más módon is szabadulni. Kijelentette azt is, hogy Németország újjáépítésében nincsen szükség a zsidókra. A teremben ezeket a megjegyzéseket kacagás kísérte (Korte 1995: 275).

Heinrich Fischer szociáldemokrata tartományi parlamenti képviselő azok közé tartozott, akik nem nevettek. Ő feljegyezte az ott elhangzottakat, és gondoskodott arról, hogy jegyzeteit eljuttassa a párt vezetőihez, a tartományi döntéshozókhoz, majd a sajtóhoz. Ekkor tört ki a botrány. A belföldi és a külföldi sajtó is felháborodva tálalta az esetet.¹ Számtalan feljelentés érkezett az ügyészségre, és az ellenállási mozgalom több tagja, valamint az elhunytak családtagjai büntetőeljárást kezdeményeztek.

A DP nem most került először olyan helyzetbe, hogy egyik tagját perbe hívták vállalhatatlan kijelentései miatt: 1949 májusában az egyik párttag arra ragadtatta magát, hogy az 1944. július 20-ai Hitler elleni merénylet résztvevőit hazaárulóknak és gazembereknek nevezte. A per azonban különös fordulatot vett, mert a bíróság a vádlottat beszámíthatatlannak ítélte és börtön helyett elmeegógyintézetbe utalta.² Akkoriban az újságok nem kapták fel a hírt, így az hamar feledésbe merült. A Hedler-ügy azonban másként alakult annak is köszönhetően, hogy Hedler 1949 decemberében, az ominózus gyűlés után majd egy hónappal egy soron következő lakossági fórumon azt találta mondani, hogy vállalja minden szavát, azokat kész bármikor megismételni. A párt szóvivője próbálta Hedler szavait kimagyarázni, hogy Hedler „csupán” annyit akart mondani, hogy a „zsidó kérdést meg lehetett volna emberségesebben is oldani”.³

A német parlamentben először 1949 december közepén került szóba az eset. A feljelentésekre hivatkozva a parlament szociáldemokrata frakciója indítványozta a képviselő mentelmi jogának a felfüggesztését. Indulatos vitát követően végül nagy többséggel felfüggesztették Hedler mentelmi jogát, saját pártja azonban érintettségre hivatkozva

¹ Lásd Die Männer des 20. Juli sind Verräter (Hamburgische Freie Presse 1949. december 14.), Der Fall Hedler (Die Welt, 1949. december 15.), German deputy suspended – Anti-Semitic Speech (The Manchester Guardian, 1949. december 15.), Aufhebung der Immunität Hedler beantragt (Die Welt, 1949. december 16.), Hedler spricht doch (Die Welt, 1949. december 23.), Hedler bleibt dabei (Die Welt, 1949. december 31.). Áttekintő válogatást közöl a Schleswig-Holsteinische Volkszeitung 1950. január 5-i száma.

² Schleswig-Holsteinische Volkszeitung, 1949. május 31.

³ Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland, 1950. január 6.

tartózkodott a szavazáson. Elhárult tehát annak a jogi akadály, hogy vádemelés esetén megkezdődhessen a büntetőeljárás (Korte 1995: 276).

Az ügyészség vádindítványa 1950 januárjában érkezett meg a Kieli Tartományi Bíróságra az időközben saját pártjából kizárt képviselő ellen. A nyomozó hatóság a rendelkezésére álló adatok alapján bizonyítottan látta a német ellenállók és a zsidó polgárok becsületsértése, valamint az elhunyt ellenállók emléke meggyalázása tényállásainak megvalósulását. A büntetőper a sajtó fokozott érdeklődése mellett zajlott. Hedler tagadta a neki tulajdonított antiszemita kijelentéseket, és azt állította, hogy mindig is távol állt tőle a zsidók rágalmazása. A bíróság előtt nem nyilatkozott meg a háborús felelősség kérdésében, ellenben részletesen szólt a nemzetiszocializmus általa pozitívnak tartott aspektusairól,⁴ és megjegyezte, hogy árulóknak tartja mindazokat, akik összejátszottak az ellenséggel. A vádhatóság több tanút is felsorakoztatott, akik határozottan állították, hogy Hedler nyilvános megjelenésein több alkalommal tett antiszemita kijelentéseket ahhoz hasonlóan, mint ahogy Einfeldben is történt (Korte 1995: 278). Az ügyész azt kérte a bíróságtól, hogy mondja ki, Hedler egy új „hátbatámadási” legendát terjesztett, antiszemita kijelentéseket tett, valamint hallgatóságában azt a benyomást keltette, hogy helyesli a zsidók ellen elkövetett rémtetteket, holott szövetségi parlamenti képviselőként felelősséggel kellene viselkednie – és letöltendő börtönbüntetést indítványozott (Frei 1996: 311). A vádlott védője egyrészt kétségbe vonta a vád tanúinak szavahihetőségét, másrészt az ominózus gyűlés jegyzőkönyvvezetője által készített feljegyzésekkel hozakodott elő, amelyekből hiányoztak az ügyészség vádpontjait alátámasztó kijelentések. A védelem elismerte, hogy nem készült részletes jegyzőkönyv, a jegyzőkönyvvezető pedig már nem emlékezett a részletekre, és azzal védekezett, hogy az idegei időközben felmondták a szolgálatot. A védő perbeszédében azt is kifejtette, hogy mivel a hitleri Németország a világgözösség része volt, hiszen minden ország elismerte létezését, így az ellene indított belső támadás tulajdonképpen államcsínynek minősíthető.

A DP vezetése számára egyre kínosabbá vált az ügy. Heinrich Hellwege, a DP elnöke és az Adenauer-kormány tagja, egy az eljárás alatt megjelent interjúban azt nyilatkozta, hogy Hedler nem tartozott a párt meghatározó politikusai közé, így egyáltalán nem volt befolyása a párt döntéseire.⁵ A helyi párttagok azonban nem osztották a pártelnök véleményét. A tárgyalóterem előtt alkalomadtán megjelentek Hedler régi bajtársai, volt párttársai, továbbá vele rokonszenvező emberek Németország távolabbi pontjairól, akik számos jelét adták annak, hogy helyeslik Hedler kijelentéseit. Szándékosan mutatkoztak vele nyilvános helyeken vagy éppen a szolidaritásukat kifejező táviratokat küldtek neki. Vidéki pártalapszervezetek hívták meg lakossági fórumot tartani, vállalva ezzel a kizárás kockázatát, ami több alkalommal be is következett.

A bíróság február 15-én hirdette ki az ítéletet: a vádlottat bizonyítottság hiányában minden pontban felmentette. A bíróság elismerte, hogy Hedler kijelentéseit semmiképpen nem lehet zsidóbarátnak tekinteni, de ez önmagában nem elégséges az elmarasztalás megállapításához, illetve a bíróság azon meggyőződésének is hangot adott, hogy a német társadalom még nem érett ahhoz, hogy a perben tárgyalt jelenségeket nyíltan megvitassa, mert az a demokratikus fejlődés békés kibontakozását veszélyeztetné (Korte 1995: 280).

A sajtó jelentős része végzetes hibaként írt az ítéletről. A cikkek arról szóltak, hogy a bíróság a felmentéssel az új Németországot ítélte el, és alkalmat szolgáltatott arra, hogy az ország elveszítse a nemzetközi közvélemény maradék bizalmát is.⁶ A bíróság döntését nem az igazságszolgáltatás függetlenségének bizonyítékaként értékelték, hanem sokkal inkább a náciitlanítási eljárások sikertelenségéeként, lévén maga a bíró is nemzetiszocialista múlttal

⁴ Die Zeit, 1950. február 9.

⁵ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1950. január 21.

⁶ Die Welt, 1950. február 16.

rendelkezett.⁷ A másik Németország, a Német Demokratikus Köztársaság a nácizmus továbbéléseként tekintett a verdikre, és központi utasításra súlyos megállapításokat tartalmazó táviratok tucatjait küldték a Kieli Tartományi Bíróságra (Korte 1995: 283). Megszólaltak a szövetséges hatalmak képviselői is: túl hamar engedték el az NSZK kezét, hiszen a bíró indokolása a totalitarizmus szellemét idézte meg.⁸

Hedler a régi nemzetiszocialisták által támogatott Német Birodalmi Párt (Deutsche Reichspartei, DRP) tagjaként tért vissza a törvényhozásba. Amikor Hedler megjelent az ülésteremben, több képviselő „takarodj” felkiáltásokkal zavarta meg az ülést, az elnök pedig nem kívánatos személynek nyilvánította, és felszólította, hogy hagyja el az üléstermet. Amikor szólni akart, félbeszakították, trágár szavakkal illették, körbevették, szinte ki kellett menteni a rá támadó képviselők gyűrűjéből. Nem sokkal később az épület egyik szalonjában éppen újságírók kérdéseire válaszolt volna, amikor néhány képviselőtársa odalépett hozzá, majd megverték és kidobták az épületből. Betegszabadsága alatt – az orvosi látlelet szerint agyrázkódást szenvedett, erős ütés érte a veséit, vérömlenyek keletkeztek a testén – képes interjút adott, amelyben megnevezte a támadóit is.⁹

Időközben a tartományi fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte az ítéletet, és új eljárás lefolytatására utasította az elsőfokú bíróságot, mert az nem tárta fel teljes mélységében a tényállást, illetékes bíróságként pedig a Kieli Tartományi Bíróságot jelölte meg. A megismételt elsőfokú eljárás hihetetlen fordulatokat vett. Az első tárgyalási napon, miután Hedler elfogultsági indítványát villámgyorsan elutasították, a vádlott a tárgyalás szünetében eltűnt, és a védője sem tudott semmilyen információval szolgálni a hollétéről. Másnap, amikor az államügyész Bonnba utazott, hogy találkozzon a törvényhozás illetékeseivel, Hedlerbe botlott, aki éppen sajtótájékoztatót készült tartani. Hedler itt bejelentette, hogy elvonták törvényes bírától, és addig nem tér vissza a tárgyalásra, amíg ki nem vizsgálják a panaszát.¹⁰ Egy nappal később a parlamenti képviselők megszavazták a Hedler letartóztatásához hozzájáruló határozatot, amelyet az ügyész abban az esetben foganatosíthatott volna, ha Hedler elhagyja a törvényhozás épületét. Csakhogy Hedler ott éjszakázott. A szövetségi igazságügyi miniszter is bekapcsolódott az egyeztetésekbe, aki engedélyezte Hedler szabad távozását, mivel a vádlott megígérte, hogy visszatér a tárgyalására. Az ügyész nem sokkal később azt a tájékoztatást kapta, hogy Hedler Kiel helyett Kölnbe indult, így aztán az ügyész is elindult Köln felé. Kölnben az ügyészt további meglepetés érte, mert kiderült számára, hogy téves információt kapott Hedlerről, a politikus ugyanis Bonnban maradt. Miután az ügyész sietve visszatért a fővárosba, a pályaudvaron érte utó Hedlert, akit nyomban letartóztattak és vizsgálati fogságba helyeztek.

A per lefolytatását most már nem Hedler távolléte akadályozta, hanem a tanácsvezető bíró önmaga elfogultságára történő hivatkozása. A tartományi fellebbviteli bíróság azonban a tárgyalás folytatására utasította az alsóbb fokú bíróságot. A vádlott megismételte az egy évvel korábbi vallomását, valamint ismételten elhangoztak a vádlott bűnösségét alátámasztó tanúvallomások. A vádhatóság újabb tanúkat is beidéztetett, akik eskü alatt tettek terhelő vallomást. A védelem nehéz helyzetét még inkább fokozta, hogy az általa felvonultatott tanúk többsége ez alkalommal úgy nyilatkozott, hogy nem emlékeznek már a két évvel korábban elhangzott Hedler-szónoklat részleteire.¹¹ A bíróság július 20-án hirdette ki az ítéletet. A dátum szimbolikusan tekinthető, hiszen mindenkit a Hitler elleni merényletre emlékeztetett. A vádlottat bűnösnek találták és kilenc hónap letöltendő börtönbüntetésre ítélték, valamint viselnie kellett a perköltséget is. Hedler kérelmezte a büntetés letöltésének az elhalasztását,

⁷ Schleswig-Holsteinische Volkszeitung, 1950. február 16.

⁸ Neue Zürcher Zeitung, 1950. március 3.

⁹ Der Spiegel, 1950. március 14. és 16.

¹⁰ Schleswig-Holsteinische Volkszeitung, 1951. június 6.

¹¹ Schleswig-Holsteinische Volkszeitung, 1951. június 16.

mert alkotmányjogi panasszal élt a Szövetségi Alkotmánybíróságon. A kérelmét azonban elutasították. Kizárták a DRP-ből is, így teljesen elszigetelődött.¹²

Pesszimistán tekintett önmaga jövőbeli lehetőségeire, hiszen politikai karrierje végérvényesen zátonyra futott. Elhatározta, hogy elhagyja Németországot. Hamis adatokkal beutazó vízumot kért és kapott Svájcba. A német hatóságok azonban rájöttek a csalásra, és mielőtt Hedler elutazott volna, letartóztatták. Ez utóbbi aktus sem ment zökkenőmentesen, mert Hedler a rendőröknek egy olyan hivatalos dokumentumot mutatott fel, amely szerint az alkotmánybíróság döntéséig nem foganatosíthatnak vele szemben kényszerintézkedést. Nem sokkal később értesítették, hogy az alkotmánybíróság elutasította a panaszát. A svájci követség pedig arról tájékoztatta, hogy a már kiadott vízumot érvénytelenítették (Korte 1995: 292).

Nem maradt más lehetősége, mint börtönbe vonulni. Nem kellett azonban sok időt a rács mögött töltenie, mert 1953 áprilisában Schleswig-Holstein tartomány igazságügyi minisztere kegyelemben részesítette. Szabadlára helyezése után próbált visszatérni a politikai életbe, de a régi kapcsolatait nem tudta megújítani, és munkát is csak nagy nehézségek árán talált.

Irodalom

- Frei, N. 1996. *Vergangenheitspolitik. Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS-Vergangenheit*. München: Verlag C. H. Beck.
- Görtemaker, M. 2003. *A Német Szövetségi Köztársaság története. Az alapítástól napjainkig*. Budapest: Korona Kiadó.
- Korte, D. 1995. Der Hedler-Skandal 1949–1953. Ein rechtsradikales MdB aus Rendsburg und eine Schlägerei im Bundestag. In: *Demokratische Geschichte. Jahrbuch zur Arbeiterbewegung und Demokratie in Schleswig-Holstein 9*. Kiel: Schleswig-Holsteinischer Geschichtsverlag, 275–292.
- Madloch, N. 2000. Rechtsextremismus in Deutschland nach Ende des Hitlerfaschismus. In: Kinner, K.–Richter, R. (Hrsg.): *Rechtsextremismus und Antifaschismus. Historische und aktuelle Dimension, Band 5*. Berlin: Karl Dietz Verlag, 57–214.
- Marx, K. 1949. Bekenntnis zur Verpflichtung. *Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland* 4(33): 1.
- Schmollinger, H. W. 1986. Die Deutsche Partei. In: Stöss, R. (Hrsg.): *Parteien-Handbuch. Die Parteien in der Bundesrepublik Deutschland 1945-1990, Band 2* (2. Auflage). Opladen, 1025–1111.

Der Spiegel

Die Zeit

Die Welt

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Hamburgische Freie Presse

Neue Zürcher Zeitung

Schleswig-Holsteinische Volkszeitung

The Manchester Guardian

¹² Union in Deutschland, 1951. szeptember 19.